

บทที่ 2

ความเป็นมาของนิยายรักระหว่างปुरुวัสถกับอุรวาสี

นิยายรักระหว่างปुरुวัสถกับอุรวาสี เป็นนิยายรักที่แพร่หลายมากเพราะปรากฏในวรรณคดีสันสกฤตแทบจะทุกประเภทและทุกยุคสมัย เนื้อเรื่องของนิยายรักเรื่องนี้ไม่เหมือนนิยายรักทั่ว ๆ ไปซึ่งเป็นเรื่องของมนุษย์ แต่นิยายรักเรื่องนี้เป็นเรื่องของมนุษย์กับนางอัปสร และอาจจะเป็นนิยายรักที่เก่าที่สุดในโลก*

ที่กล่าวว่านิยายรักเรื่องนี้เป็นเรื่องโบราณก็คำรบที่เพราะว่าเรื่องราวของปुरुวัสถกับอุรวาสีปรากฏครั้งแรกในคัมภีร์ฤคเวทซึ่งเป็นคัมภีร์ที่สำเร็จรูปสมบูรณ์อย่างทีปรากฏในปัจจุบันเมื่อราว 1,200 - 1,000 ปีก่อนคริสต์ศักราช คัมภีร์ฤคเวทประพันธ์ขึ้นด้วยคำประพันธ์ประเภทฉันทโโบราณ รวม 10 เล่ม เรียกว่า 10 มณฑล แต่ละมณฑลเป็นผลงานของฤๅษีแต่ละตระกูล และประกอบด้วยบทสวดต่าง ๆ เรียกว่า สูกตะ รวมทั้งทั้งหมด 1,028 สูกตะ แต่ละสูกตะประกอบด้วยคำประพันธ์ที่เป็นฉันทโโบราณ ฉันทแต่ละบทเรียกว่า มันตระ¹ บทสนทนาโต้ตอบระหว่างปुरुวัสถกับอุรวาสีที่ปรากฏในคัมภีร์ฤคเวทมีลักษณะไม่สมบูรณ์ ข้อความค่อนข้างคลุมเครือไม่กระจ่าง แต่ก็ได้รับการอธิบายและการขยายความในศตปถพราหมณะซึ่งถือว่าเป็นพราหมณะที่เก่าที่สุดและสำคัญที่สุดใน

* เรื่องคิปปิกและไซคีใน *Metamorphosis* ของ Apuleius เป็นเรื่องทำนองเดียวกัน แต่ฝ่ายคิปปิกเป็นคนละเพศ และถ้าเทียบระยะเวลากันแล้วจะเห็นว่านิยายรักเรื่องปुरुวัสถกับอุรวาสีมีมาก่อนหลายร้อยปี

¹ Maurice Winternitz, A History of Indian Literature, 2d ed. (New Delhi: Oriental Books Reprint Corporation, 1972), 1: 57.

บรรดาคัมภีร์พราหมณะทั้งหมด¹ เจ้าโครงเรื่องที่ปรากฏในคัมภีร์ฤคเวทเท่าที่พอจะ
อธิบายได้ โคธอาศัยเรื่องเพิ่มเติมในศกปดพราหมณะมีดังนี้

ปุรุรวีสผู้เป็นมนุษย์หลงรักอูรวีสซึ่งเป็นนางอัปสร และได้อยู่ร่วมกับนางเป็น
เวลา 4 ปี ก่อนการวิวาห์นางได้ตั้งเงื่อนไขไว้ 3 ข้อ หนึ่งใน 3 ข้อนั้นก็คือ ห้าม
ปุรุรวีสเปลือชกาหยิบนางเห็นเป็นอันขาด ในที่สุดปุรุรวีสรักษาสัญญาไว้ไม่ได้ การ-
ละเมิดศัญญานั้นเป็นเหตุให้ทั้งสองต้องพรากจากกัน ต่อมาปุรุรวีสได้ติดตามนางจนพบ
และได้สนทนาคำตอบกัน ปุรุรวีสขอร้องให้นางกลับไปอยู่กับเขานีกแต่ นางไม่ยินยอม

เจ้าโครงเรื่องเท่าที่ปรากฏในคัมภีร์ฤคเวทมีเพียงระยะเวลา และความ-
สัมพันธ์อันสามัคคีระหว่างปุรุรวีสกับอูรวีส แต่ในศกปดพราหมณะซึ่งปรากฏอยู่ใน
ภคทที่ 11 อธิษายะที่ 5 พราหมณะที่ 1 ตอนที่ 1 - 17 นั้น เนื้อความของนิยายรัก
เรื่องนี้สมบูรณ์มากขึ้น ตอนที่ 1 ของนิยายรักเรื่องนี้ อูรวีสแค้นปุรุรวีสให้ไปขอพรกับ
คนธรรพ์ และเมื่อได้กระทำตามคำแนะนำของนาง ปุรุรวีสก็ได้บรรลุความเป็นคนธรรพ์
แต่ทั้งในคัมภีร์ฤคเวทและศกปดพราหมณะก็มิได้มีข้อความที่ผู้ศึกษาจะทราบได้ว่าทั้งสองได้
อยู่ร่วมกันอีกหรือไม่ เพียงแต่ดูเหมือนว่าในศกปดพราหมณะนั้นพระองค์ได้เปลี่ยนสภาพ
เป็นคนธรรพ์ได้บรรลุสวรรค์ และคงจะได้อยู่ร่วมกับอูรวีสในที่สุด

ต่อมานิยายรักเรื่องนี้ได้ปรากฏในคัมภีร์มหาภคทของอินเดียนั้นทั้งสองเรื่อง คือ
ในรามายณะ และมหาภารตะ แต่เป็นที่น่าสังเกตว่าเนื้อเรื่องที่ปรากฏในคัมภีร์มหา-
ภคททั้งสองนั้นมิได้กล่าวถึงรายละเอียด ทั้งนี้อาจจะเป็นเพราะกวีถือว่าเรื่องราว
ของนิยายรักระหว่างปุรุรวีสกับอูรวีสเป็นเรื่องราวที่แพร่หลายเป็นที่รู้จักกันโดยทั่วไป
อยู่แล้ว จึงไม่จำเป็นต้องนำมาเล่าให้ละเอียดออก

ในรามายณะ นิยายรักเรื่องนี้ปรากฏเป็นเรื่องแทรกอยู่ในอุคครภคท
อธิษายะที่ 56 โศลกภคทที่ 12 - 29 เนื้อความโดยย่อมีว่า ครั้งหนึ่งพระวรุณทอด
พระเนตรเห็นนางอูรวีสผู้เป็นนางอัปสรเล่นน้ำอยู่กับหมู่ นางอัปสรทั้งหลาย พระองค์ทรง

¹ Ibid., p. 192.

เลือกนางเพื่อการร่วมประเวณี แต่นางไค้กราบทูลให้พระองค์ทรงทราบว่ามีครไดเลือกนางก่อนแล้ว พระวรุณทรงหลงรักนางจึงครีส์กับนางว่า แม้นางจะไม่ปรารถนาในการร่วมเส่นหากับพระองค์ก็ตาม พระองค์จะขอหลังน้ำเชือลงในหม้อซึ่งเท่ากับว่าพระองค์ไค้สมปรารถนาในตัวนางแล้ว นางรู้สึกจับใจในถ้อยคำของพระวรุณ จึงคอบตกลง ต่อมาเมื่อนางกลับไปเฝ้าพระมิตร พระมิตรโกรธมากที่นางเป็นของพระองค์ก่อนแต่กลับไปเลือกพระวรุณอีก จึงสาปให้นางลงไปเกิดในโลกมนุษย์ ให้ไปหาปุรุวัสซึ่งจะเป็นสามีของนาง เมื่อนางลงมาเกิดในโลกมนุษย์ นางไค้อยู่ร่วมกับปุรุวัสจนสุดสิ้นคำสาป นางจึงกลับคืนสู่เทวโลก

สำหรับเรื่องราวอันเป็นนิยายรักระหว่างปุรุวัสกับอุรวาสีที่ปรากฏอยู่ในมหากาณะเป็นเรื่องราวสั้น ๆ แทบจะไม่ไค้กล่าวถึงความสัมพันธ์ระหว่างปุรุวัสกับอุรวาสีเท่าไค้หนัก เนื้อเรื่องที่ปรากฏอยู่ใน อาทิตยรท อธิยายที่ 70 โศลกบทที่ 16 - 22 มีใจความว่า ปุรุวัสเป็นโอรสของนางอิลา แม้วาพระองค์จะเป็นสามัญชนแต่ไค้ได้รับการแวกล้อมไค้โดยผู้ยิ่งใหญ่มากมาย ต่อมาค้วความทรนง และความมัวเมาในพระราชอำนาจ พระองค์ไค้ทะเลาะกับพราหมณ์ ทรงขโมยสมบัติของพราหมณ์ แม้วาพระสันตกุมารจะไค้เสด็จไปอบรมสั่งสอนแล้ว พระองค์ก็มีทรงเชื่อฟังพระองค์จึงถูกฤษีสาปให้ถึงความพินาศ ในมหากาณะกล่าวว่าพระองค์เป็นผู้ที่นำไฟ 3 ชนิดมาสู่โลกมนุษย์ ทั้งยังนำอุรวาสีมาจากสวรรค์ด้วย ทั้งสองมีโอรสค้วอกัน 6 พระองค์

ในวรรณคดีปุราณะ ซึ่งเป็นวรรณคดีที่มีเรื่องราวที่น่าสนใจทั้งเรื่องราวในโลกมนุษย์และเรื่องราวบนสวรรค์* ไค้มีเรื่องราวของนิยายรักระหว่างปุรุวัสกับ

* ในหนังสืออมรโกศ อมรสิงห์เรียก ปุราณะ ว่า ปัญจลักษณะ เพราะประกอบด้วยลักษณะ 5 ประการ อันไค้แก่ การสร้างจักรวาล(สรรคะ) การสร้างจักรวาลชั้นใหม่อีกครั้งหนึ่ง(ประติสรรคะ) ประวัติของฤษี และทวยเทพต่าง ๆ (วงศ์) เรื่องยุคของพระมัญหุทั้งหลาย(มันวันตระ) และการสืบสันตค้ววงศ์(วงศ์านู-จริค) (Mani 1975: 617)

อุรวาสีปรากฏในคัมภีร์ปุราณะหลายเล่ม เช่นในมัทสยาปุราณะ วิทยุปุราณะ และภากวค-
ปุราณะ ในมัทสยาปุราณะกล่าวอย่างสั้น ๆ ถึงเรื่องราวของปुरुวัสว่าเป็นที่รักของ
พระวิทยุและพระอินทร์ ไม่ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของปुरुวัสกับอุรวาสีเท่าใดนัก
ส่วนในวิทยุปุราณะนั้น ปรากฏเรื่องราวของนิยายรักเรื่องนี้อย่างละเอียด แต่เนื่องจาก
ผู้วิจัยเห็นว่าเค้าโครงเรื่องและรายละเอียดของเรื่องคล้ายคลึงกับในศตปถพราหมณะ
มาก จึงไม่นำมาใช้ในการเปรียบเทียบและวิเคราะห์

เนื้อเรื่องของนิยายรักเรื่องนี้ที่ปรากฏในภากวคปุราณะ อันเป็นปุราณะที่มี
อิทธิพลต่อชาวอินเดียมากกว่าปุราณะเล่มอื่น ๆ¹ นั้นมีเนื้อเรื่องที่ค่อนข้างสมบูรณ์ แม้
เค้าโครงเรื่องจะคล้ายคลึงกับในศตปถพราหมณะ แต่ก็มีรายละเอียดที่แตกต่างกัน
ผู้วิจัยเห็นว่าจะมีประโยชน์ในการนำมาศึกษาเปรียบเทียบนิยายรักเรื่องนี้ได้เป็นอย่างดี
จึงได้เลือกวิจัยเรื่องราวของนิยายรักระหว่างปुरुวัสกับอุรวาสีในภากวคปุราณะ ซึ่ง
ปรากฏอยู่ในสกินธ์ที่ 9 อธิษายะที่ 14 โสลกบทที่ 1 - 49 ข้อความในตอนต้นกล่าว
ถึงลำดับวงศ์ของปुरुวัสอย่างละเอียด จากนั้นจึงเป็นเรื่องราวความสัมพันธ์ระหว่าง
ปुरुวัสกับอุรวาสี ซึ่งมีเรื่องราวย่อ ๆ ดังนี้

ปुरुวัสประสูติจากพระหุสและนางอิลลา ขณะที่อุรวาสีอยู่ในอินทรโลก นางได้
ฟังเพลงสรรเสริญคุณสมบัติของปुरुวัส ทำให้นางหลงรักพระองค์ และเนื่องจากคำสาป
ของพระมิตรและพระวารุณ นางจึงต้องลงมาเกิดในโลกมนุษย์และได้มาพบกับปुरुวัส
ทั้งสองตกลงจะอยู่ร่วมกันดินสามักรรธาโคตนางเสนอเงินไซ 3 ข้อ และหนึ่งใน 3 นั้น
ก็คือนางจะต้องไม่เห็นปुरुวัสเปลือยกายเป็นอันขาด ปुरुวัสตกลงจะปฏิบัติตามเงินไซ
นั้น ต่อมาเมื่อเหตุทำให้ปुरुวัสละเมิดเงินไซ ทำให้นางจากพระองค์ไป พระองค์ออก
ติดตามนางจนพบ แต่นางก็พยายามหลอให้พระองค์เลิกหวังในตัวนาง อย่างไรก็ตาม
นางได้สัญญาที่จะพบพระองค์ในวันสิ้นปี ครั้นครบสัญญาพระองค์จึงเสด็จไปหานาง นาง
ได้แนะนำให้พระองค์ขอความอนุเคราะห์จากคนธรรพ์เพื่อว่าพวกเขาจะได้ถวายนางคืน

¹Arthur A. Macdonell, A History of Sanskrit Literature,

แก่พระองค์ ปุรุวัสปฏิบัติตามจนคนธรรมดาพอใจ พระองค์ทรงสร้างไฟขึ้นจากการชกสี
ไม้ธนูทั้งสอง และทรงบูชาดวงสว่างพระวิษณุด้วยไฟนั้น

จะเห็นได้ว่านิยายรักระหว่างปุรุวัสกับอูรวตีแพร่หลายมากดังที่โคลกล่าวแล้ว
และแม้ในวรรณคดีพุทธศาสนาก็มีเรื่องราวของนิยายรักเรื่องนี้ปรากฏอยู่เช่นกัน แต่ได้
เปลี่ยนลักษณะของตัวละครและชื่อเรื่อง คือเปลี่ยนจากนางอัสรไปเป็นนางกนิรี
เรื่องนี้คือเรื่องกนิรีชาคก ซึ่งปรากฏอยู่ในคัมภีร์มหาเวสตุ เคาโครงเรื่องกนิรีชาคก
กล่าวถึงนิยายรักระหว่างมรรตยชน คือเจ้าชายสุธนกับนางกนิรี ชื่อมโนหรา ทั้งสอง
ต้องพลัดพรากจากกัน แต่ด้วยความรักอันมั่นคง เจ้าชายสุธนจึงฟันฝ่าอุปสรรคไปตามหา
นางจนพบ และในที่สุดทั้งสองก็ได้กลับมาอยู่ร่วมกันอีก เคาโครงเรื่องของกนิรี-
ชาคกมีความละม้ายคล้ายคลึงกับเรื่องราวของนิยายรักระหว่างปุรุวัสกับอูรวตีมาก ดัง
จะกล่าวโดยละเอียดต่อไป

ในวรรณคดีบทละคร เรื่องราวอันเป็นนิยายรักระหว่างปุรุวัสกับอูรวตีปรากฏ
อยู่ในบทละครชื่อ วิกิรโมรวตีชะ ของกาลิฮาต กวีเอกของอินเดีย บทละครเรื่อง
วิกิรโมรวตีชะนี้เป็นละครชนิดโศรกะ เป็นบทละครที่มี 5 - 9 องก์ ลักษณะสำคัญของ
ของบทละครชนิดนี้คือ การแสดงบางส่วนเป็นเรื่องในมนุษยโลกและบางส่วนเป็นเรื่อง
ในเทวโลก สำหรับบทละครเรื่องวิกิรโมรวตีชะเป็นละครที่มี 5 องก์ เนื้อเรื่องย่อ
ของนิยายรักระหว่างปุรุวัสกับอูรวตีที่ปรากฏในบทละครวิกิรโมรวตีชะมีลักษณะแตกต่าง
ไปจากที่ปรากฏในวรรณคดีอื่น ๆ ที่โคลกล่าวมาแล้ว ทั้งนี้เพราะกาลิฮาตได้นำมา
ดัดแปลงให้เหมาะสมกับทฤษฎีการละคร เนื้อเรื่องโดยสังเขปมีดังนี้

ท้าวปุรุวัสได้ช่วยเหลือนางอัสรอูรวตีให้รอดพ้นจากการฉกรรจ์ของอสูร-
เกษิน เหตุการณ์ทำให้ทั้งสองมีความรักต่อกันและกัน ต่อมานางจำเป็นต้องจากไป
เป็นเหตุให้ปุรุวัสได้รับความทุกข์ทรมานอย่างยิ่ง และเมื่อนางได้มาหาพระองค์อีก
ครั้งหนึ่ง นางได้ทิ้งจดหมายรักไว้ให้พระองค์ แต่ด้วยความเห่อเรือของวิษณุกะผู้เป็น
พระสหายของพระองค์ พระราชินีจึงได้ทราบความสัมพันธ์ระหว่างพระองค์กับนาง-
อัสรอูรวตี ซึ่งทำให้พระนางโกรธมาก และไม่ยอมยกโทษให้ ต่อมาภายหลังเมื่อ
พระนางคืนดีกับพระองค์แล้ว พระองค์ก็ได้สมปรารถนาในค้ำนางอูรวตี ทั้งสองได้ไป

ยังอุทานกันขมขนะเพื่อค้ำน้ำผึ้งพระจันทร์ ๗ ทินันทั้งสองต้องพลัดพรากจากกันเพราะเหตุแห่งความหึงหวงของอุรวาสี นางโคกกลายเป็นไม้เลื้อยอันเป็นเหตุให้ปุรุวัสออกติดตามนางอย่างบ้าคลั่ง และด้วยอำนาจของสังคมนิยรคนะ นางก็คืนสู่ร่างเดิมได้ทั้งสองได้พบกันอีกครั้งหนึ่ง ต่อมาเมื่อข่าวว่าสังคมนิยรคนะหาออกไป แล้วก็ได้กลับคืนมาโดยโอรสของปุรุวัสคือ आयुส ซึ่งแม้แต่ปุรุวัสเองก็ไม่เคยรู้จักกันมาก่อน เมื่อนางอุรวาสีเล่าความจริงทั้งหมดเกี่ยวกับเจ้าชายอายุสให้พระองค์ฟังแล้ว พระองค์ทรงโศกเสีราเพราะกลัวต่อการพลัดพรากจากนางอีก ในที่สุดพระอินทร์ก็ได้ช่วยเหลือให้ทั้งสองพ้นคำสาปและได้อยู่ร่วมกันตลอดไป

ในวรรณคดีนิทาน เรื่องราวของนิยายรักระหว่างปุรุวัสกับอุรวาสีปรากฏในภทาสรีตสาคร ซึ่งเป็นหนังสือที่แต่งขึ้นโดยโคกคนเค้ามมาจากพหุหัตกถา โสมเทพ กวีชาวแคชเมียร์เป็นผู้แต่งภทาสรีตสาครในระหว่างปีคริสต์ศักราช 1063 - 1081¹ และในบรรดาหนังสือที่แต่งขึ้นโดยใช้พหุหัตกถาเป็นต้นเค้านั้น ภทาสรีตสาครได้ชื่อว่าเป็นฉบับที่มีชื่อเสียงที่สุด ภทาสรีตสาครมีความยาว 22,000 โสลก แบ่งออกเป็น 18 เล่ม (ลัมพะกะ) และเป็นบทย่อ 124 บท เรียกว่า ครังคะ² นิยายรักระหว่างปุรุวัสกับอุรวาสีอยู่ในภทาสรีตสาคร ลัมพะกะที่ 3 ชื่อลาวาณกลัมพะกะ ครังคะที่ 3 โสลกบทที่ 4 - 30 ซึ่งมีเนื้อเรื่องโดยย่อดังนี้

ปุรุวัสเป็นพระราชามุกด์คีตองค์พระวิษณุอย่างยิ่ง วันหนึ่งนางอัปสรอุรวาสีได้ไปพบปุรุวัสในนิมิตนอูทาน ทั้งสองต่างมีความรักต่อกันและกัน แต่เมื่อไม่สมปรารถนาในค้ำนาง ปุรุวัสก็เป็นลมสิ้นสติ พระวิษณุทรงทราบเหตุการณ์โดยตลอดจึงมีบัญชาให้ฤษีนาทหะไปช่วยเหลือ เมื่อแก้ไขพระองค์ให้ฟื้นแล้ว ทั้งสองก็ได้ไปเฝ้าพระอินทร์ ฤษีนาทหะได้กราบทูลให้พระอินทร์ทรงทราบถึงเทพนิยายของพระวิษณุ

¹Sures Chandra Banerji, A Companion to Sanskrit Literature (Delhi: Motilal Banarsidass, 1971), p. 169.

²Ibid., p. 215.

พระอินทร์จึงประทานนางอุรวาสีให้แก่ปुरुวัส ซึ่ง เป็นเหตุให้นางไม่อาจใช้ชีวิตบนสวรรค์ได้ ปुरुวัสได้นำนางลงมาสู่โลกมนุษย์ ทรงอยู่ร่วมกับนางด้วยความสุขยิ่ง วันหนึ่ง พระองค์ได้รับเชิญจากพระอินทร์ให้ไปช่วยทำสงครามปราบอสูรมาฆาธร หลังจากได้รับชัยชนะในสงครามแล้วพระอินทร์จึงงานฉลองขึ้น ในงานนี้มีการรำรำที่เรียกว่า จลิตะ ซึ่งนางรัมภาเป็นผู้รำรำ เมื่อปुरुวัสทอดพระเนตรการรำรำนั้นก็ทรงพระสรวล เป็นเหตุให้นางรัมภาโกรธ จึงถามปुरुวัสว่ารู้จักทพนาฏขณะนี้หรือ ปुरुวัสตอบว่ารู้จักว่าคุมพुरुผู้เป็นอาจารย์ของนางเสียอีก อันเป็นเหตุให้คุมพुरुโกรธมาก และได้สาปให้พระองค์พลัดพรากจากอุรวาสี จากผลของคำสาปนี้ปुरुวัสต้องพลัดพรากจากนาง พระองค์เสด็จไปอ่อนนวยพรกฤษณะ พระกฤษณะพอพระทัยจึงทรงให้คนธรรพ์คืนอุรวาสีให้แก่พระองค์ และเมื่อสิ้นคำสาปแล้ว ทั้งสองก็ได้ที่อยู่ร่วมกันในโลกมนุษย์อย่างมีความสุข

ศูนย์วิทยทรัพยากร
จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย